

НАЦИОНАЛЕН АКАДЕМИЧЕН ТЕАТЪР "ИВАН ВАЗОВ"

ЗАСЕДАНИЕ НА ХУДОЖЕСТВЕНИЯ СЪВЕТ

София, 12 декември 1977 година

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

215

ДНЕВЕН РЕД	3 стр
ПРИСЪСТВУВАЩИ	4
ОТКРИВАНЕ	
предс. з.д.к. Дико Фучеджиев	5
Васил Стефанов	18
доц. Димитър Канушев	23
н.а. Андрей Чапразов	26
з.а. Стефан Сърбов	31
н.а. Маргарита Дупаринова	32, 42
Антония Каракостова	36
з.а. Николина Лекова	40
з.а. Сава Хашъмов	42
з.а. Виолета Гиндева	46
Банчо Банов	48
Пантелей Пантелеев	50
ЗАКЛЮЧИТЕЛНО ИЗКАЗВАНЕ	
предс. з.д.к. Дико Фучеджиев	55
ЗАКРИВАНЕ	
з.д.к. Дико Фучеджиев	59

ЗАСЕДАНИЕ НА ХУДОЖЕСТВЕНИЯ СЪВЕТ

Стенографски протокол

София, 12 декември 1977 година

/Открито в 21,45 часа/

- o -

Д Н Е В Е Н   Р Е Д

Обсъждане на постановката на "Когато гръм удари" от
Яворов, постановка на гост-режисьора Пантелей Пантелеев

- o -

ПРИСЪСТВУВАТ:

з.д.к. Дико Фучеджиев - председател
з.а. Сава Хашъмов
з.а. Славка Славова
з.а. Стефан Сърбов
н.а. Маргарита Дупаринова
Антония Каракостова
Крум Табаков
Банчо Банов
з.а. Николина Лекова
Владимир Каракашев
з.а. Виолета Гиндева
Васил Стефанов
н.а. проф. Филип Филипов
доц. Димитър Канушев
н.а. Андрей Чапразов
Пантелей Пантелеев - гост-режисор

ОТСЪСТВУВАТ:

н.а. проф. Кръстьо Мирски
з.а. Енчо Халачев
Николай Николаев
Кирил Неделчев
Юлиан Вучков
н.а. Любомир Кабакчиев
Марин Гинев
н.а. Стефан Гецов
Камен Зидаров
Драгомир Асенов

Никола Русев
Кольо Георгиев

- 0 -

О Т К Р И В А Н Е

ПРЕДС. З.Д.К. ДИКО ФУЧЕДЖИЕВ: Откривам заседанието на художествения съвет с дневен ред обсъждане на постановката на "Когато гръм удари" от Яворов, постановка на гост-режисьора Пантелей Пантелеев.

Някакви предварителни въпроси има ли? Няма предварителни въпроси.

Режисьорът иска ли да каже нещо предварително?

ПАНТЕЛЕЙ ПАНТЕЛЕЕВ: Не.

ПРЕДС. ДИКО ФУЧЕДЖИЕВ: Пристъпваме към обсъждането. Имате думата.

Др. Каракашев.

И З К А З В А Н И Я

ВЛАДИМИР КАРАКАШЕВ: Другари, аз трябва да призная, че съм един от хората, които отнашата театрална критика доста дълго работи върху този автор и с голяма радост и едновременно с голямо възмущение разбрах, че Народният театър се обръща още веднъж към тази пиеса на Яворов, която няма нито популярността, нито сценичните успехи на "В полите на Витоша".

Мисля, че пиесата, по-точно спектакълът, който видяхме тази вечер, изисква подробен и задълбочен анализ, тъй като и

едното, и другото произведение са сложни произведения, противоречиви и извикват различни компоненти и на спектакъла, и на пиесата, и често пъти водят към някои разноречиви оценки.

Мисля, че нашият национален театър правилно се е ориентирал, именно на него подхожда не само във връзка със 100-годишнината на Яворов, но и по начало, такъв един класик на нашата литература, бих казал и на нашата драматургия като Яворов да бъде в неговия афиш, да фигурира в неговия репертоар.

Аз не принадлежа към многобройното число на литературоведите, изследователите и критиците на яворовото творчество, които смятат, че тази втора, за съжаление последна, драматургическа творба на Яворов е някакси встрани от неговото основно творчество, че тази пиеса със своите идейно-художествени недостатъци не, а качества отстъпва твърде много или много, или прекалено много на неговата първа драматическа творба.

Аз мисля, че един автор - това беше едно дълго поддържащо предубеждение в нашата литературна наука и критика - не бива механически да се дели на периоди, както стана за Яворов, с неговото творчество дълго време, а трябва да се взема цялостно, да се изследва в контекста, в духа на неговото творчество, а не да се разглежда догматично и механично на различни етапи, периоди и т.н.

Разбира се не се изисква особено голяма зоркост да се види, че между първата и втората драматическа творба на Яворов има някои съществени различия. Но и едната, и другата творба са творби на Яворов. Това се чувствава и в "Когато гръм удари, как ехото заглъхва" - големият поет, проникновеният психолог, майсторът на психологическия анализ, на душевността на героите.

Известно е, че тази пиеса съвпада така да се каже във

втората част, последната част от творчеството на Яворов, между нея и неговите знаменити "Безсъници" съществува много директна, била казал цитатна връзка. Това е кризисът на Яворов, на който не е място тука да се спирам, всички добре го знаем това нещо.

Известно е, че Яворов в периода, когато създава своите "Безсъници" и "Когато гръм удари", се намира в плен на някои идейно-естетически предубеждения под силното влияние на Ибсен и особено на Стриндберг, това личи и в тази пиеса, и може би от тука нашата литературна наука и мисъл се подведе и пренесе някои негови изказвания по повод на "Когато гръм удари" доста механически в оценката на самата художествена тъкан на неговото произведение, на неговата пиеса.

Известно е, че Яворов има такива изказвания във връзка с тази своя пиеса, че той се отказва да бъде социолог и моралист, иска да бъде само поет и художник. Той казва, че не си поставя никакви социални задачи, че не иска да изрази никакви идеи, а чисто и просто си поставя една психологическа задача с "Когато гръм удари".

Известно е, че той повече от всеки друг път е един велик новатор в нашата литература, но тука той предварително, може би това е единственото му произведение, което той предшества с доста гръмки декларации за експериментаторство. Той даже самият казва: Тука искам да експериментирам, тъй като овладях алгебрата на драматургията - има предвид "В полите на Витоша" - и тука искам вече да премина във висшата математика.

Още веднъж казвам, че не бива тези негови естетически декларации, явно погрешни, да ги пренасяме и върху произведението, тъй като неговият голям талант, неговата поривистост, неговата виталност, която той има като българин и като поет, се ока-

ват по-силни в края на краищата от неговите идейно-естетически предубеждения и в неговото увлечение в някои моди. Тогава е известно, че е много силна модата на Стриндберг и на Ибсен.

Разбира се в произведението има някои от тези негови идейно-естетически предубеждения и те са дали в пиесата своите отражения бих казал преди всичко в образа на Бистра. В този образ той, изследвайки някои канони на стриндберговата драматургия търси да разгадае тъй наречената загадка на жената. В цялата пиеса също така има отделни моменти, между другото доста добре туширани в режисурата на Пантелей Пантелеев, където на преден план излиза тъй нареченото биологично начало пред социално-психологическото, което Яворов иска да търси и да постигне в съгласие със своите бих казал естетически предубеждения.

Обаче талантът и неговата спонтанност се оказват по-силни в обрисовката на характерите и виждаме, че на преден план, въпреки темата за вълчето, излиза не биологичното начало, а излиза на преден план все пак правдата на човешките характери, силата на човешките съдби.

Мисля, че при постановката на тази пиеса има три възможни пътя, три възможни трактовки. За щастие и трите съм гледал, три интерпретации, три насоки, три подхода към тази пиеса на Яворов.

Първата е, когато - тя е бих казал традиционната интерпретация - се тръгне по текста и се създаде със средствата на психологическия реализъм, на строгия психологически реализъм, един спектакъл, в който актьорите следват правдата на обстоятелствата, живеят органично в образите. Такава постановка, ако си спомняте, преди 20 години, ако не се лъжа, беше в театъра на народната армия постановката на Кънчо Илиев с много добри

актьори.

БАНЧО БАНОВ: На Вили по телевизията.

Н.А. АНДРЕЙ ЧАПРАЗОВ: Тя е втората. Той говори за първата.

ВЛАДИМИР КАРАКАШЕВ: Аз говоря за първата. И трябва да ви кажа, аз тогава работех в този театър като драматург, че в края на краищата ние си задавахме и след премиерата, и много дълго след премиерата, въпроса в края на краищата защо поставихме тази пиеса, в която при този интерпретаторски стил излизат действително някои нейни дефекти, които съществуват: ~~Ван~~антиментализмът, мелодраматическите ефекти, прекалено голямото събиране на фокуса на авторовото внимание върху интимното битие, психологическото битие, и колкото и парадоксално да е, като че ли^Втази вярност, тази правдивост в следване на органиката на човешкия характер, на преден план излиза точно снова, което най-малко трябва да излезе и не е нужно да излезе сега - именно тази оргия на биологичните инстинкти, която Яворов неуспешно се опитва да проведе в тази своя пиеса.

Вторият път при подхода на тази пиеса. Преди няколко години, също не мога да си спомня точно, мисля 1968-69 година, Прохаскова постави също тази пиеса в Театър 199, където се върви - там др. Иванка Димитрова отново играеше като Бистра - по една точно диаметрално противоположна линия на пародията, на директната пародия, проведена във всички образи, във всички ситуации, където се пародираше бих казал не толкова психологията на героите, колкото според мене режисьорката беше поставила един такъв проблем пред актьорите - да се пародира мелодраматичният лъжеромантичен стил на актьорска игра. Спектакълът беше доста смешен, но като че ли в края на краищата в него се изплъз

ваше така или иначе нещо и спектакълът се превръщаше в един до известна степен формален експеримент, интересен на моменти, но пак заставахме този проклет, бих казал фатален въпрос - казвам думата "фатален", за да бъде в стила на пиесата - защо в края на краищата ние в 60-те или 70-те години поставяме тази пиеса на Яворов. Какъв е нейният съвременен адрес.

И тази трета възможност, която всъщност тази вечер видях, това е на Пантелей Пантелеев. Бих казал, че това е пътят на разумния компромис в подхода към тази драматургия. Не знам дали съм много точен, като казвам пътя на разумния компромис. Може би съм прекалено свободен в това определение. Нормисля, че от една страна виждаме режисурата да запазва психологическата правда на характерите, а от друга страна той иска да подчертае своя критицизъм към психологията на героите, към тези герои, към това блато, за което говори Яворов за тази своя пиеса, блато, в което пада един камък и нека да видим сега какво ще стане с тези концентрични кръгове, които в края на краищата пак ще се приравнат.

Сатиричното начало явно се чувства в режисурата на моменти, особено в образа на Данаил. Той кара изпълнителя да играе отношение към образа - нещо, което обаче не е проведено цялостно, може би и в Иванка Димитрова се чувства, в Черкелов това начало не е проведено, може би и в Чапразов.

Тази линия на компромисното начало аз я приемам особено в трето действие. Мисля, че това, което ни предлага Пантелей Пантелеев, е един интересен експеримент и добре е, че се показва именно на сцената на Народния театър, където по-често би трябвало да виждаме именно и някои експериментални спектакли. Това трето действие аз мисля, че е действието, в което режисьорският

замисъл, режисьорските намерения най-органично са възприети от актьорите. Защото практиката показва, че подобен експеримент - горчивата практика от редица наши спектакли в целия български театър - с точно такъв подход на режисурата и такъв експеримент, краен в някои отношения, би трябвало на всяка цена да стане верую на актьорите, от една страна, т.е. вътрешно убеждение, и от друга страна, те трябва да намерят точно тези изразни средства, които предлага решението на режисурата.

А правилата на играта, които предлага Пантелей Пантелеев в този спектакъл, са много сложни и много отговорни. И ако трябва да кажа веднага, че има нещо, което не ме задоволява, това е именно образът на Добринка Станкова, в който именно може би поради бедността на изразните средства, аз не мога да видя насоката на образа, не мога да разчета характеристиката на образа. Защото все пак, другари, съгласете се, че независимо от всички решения, независимо от цялата причудливост на различните режисьорски и актьорски решения, все пак на сцената под осветената рампа трябва да има яснота на намеренията, трябва в края на краищата да изкристализира замисълът. А точно това не виждам. Това монотонно говорене с една доста сантиментално-сладникава интонация аз не мога да разбера внушението на режисьора ли е, това изпълнението на актрисата ли е или може би безпомощността на актрисата.

Аз съм сега раздвоен - не зная къде да хвърля вината, на коя страна, дали това действително е търсено. Но във всички случаи никакви решения не могат да оправдаят монотонността, бедността на изразните средства и бих казал на места не съвсем добрия вкус, специално в тази роля.

Мисля, че в постановката има много интересни моменти. За съжаление ние говорим веднага след спектакъла, без да имаме

време достатъчно добре да премислим и някой път заставаме в позицията, тука не би трябвало да ни се сърдите, на хора, които съдят за неща, които творците са мислели два, три, четири, а може би и повече месеци, живели са с тези работи, но ние на тези съвети обикновено изказваме своите спонтанни впечатления, своите по-непосредствени впечатления, тъй като и пиесата е твърде сложна, и постановката поставя много сложни проблеми. Затова аз се изказвам повече от един хипотетичен план и говоря за някои по-съвременни впечатления, спонтанни впечатления, които породи в мен спектакълът.

От тука нататък искам вече да поставя един друг въпрос, който според мене този спектакъл поставя с много голяма острота. Това е, че независимо от това сатирично начало, с което режисурата постига в редица отношения контакта със съвременната аудитория, е това подчертаване на негативното във философията на всички герои, тъй като всички герои са носители на една погрешна, на една отречена от живота философия. Попович с неговите илюзии, който се отказва да види реалността, човек, който смята, че човешкият живот не е жизнен подвиг, а биологически закон, човек който иска да създаде само една видимост на явленията, иска да ги закрепим в тяхната видимост, а всъщност остава в края на краищата в драмата на човек, който се е разминал със същността, с основното в живота, човек, който иска да задържи формата на нещата, а не същността на тези неща, в плен на своите абсолютно загубени илюзии.

Бистра, която също е в плен на тези същите илюзии, пак под влиянието на Попович.

Много ми харесва, между другото трябва да кажа, трактовката на Данаил. На мене ми се струва, че за първи път, поне от

тези четири или пет постановки, които съм гледал на тази пиеса, ние виждаме образа в неговата дръзка разголена същност. Той е именно излишният човек, той е именно плодът на просвещението, той е именно човекът, който философията на Попович е довела до там, че той е един празен, един ненужен човек, който нищо друго не знае освен някакъв егоцентризъм и някакво себеизтъкване, себелюбие.

Какво бих искал да кажа във връзка с това? Тази острота, търсена от режисьра и постигната в образите, в някои от образите, изисква обаче така или иначе съобразяване с логиката на ситуацията. ~~Даже~~ тази логика да е търсена като антилогика, понеже виждам как режисурата е търсила тази антилогика, приемам и нея, особено във финала на спектакъла и в редица моменти от поведението на Бистра, тази антилогика трябва също да има своята логика. Например тази сцена, когато Бистра казва истината - кулминационната сцена във второ действие - пред Попович и другите. Много обичам сложната игра, даже смятам, че нашият театър може да вземе нещо и от театъра на абсурда - говоря като изразни средства - но не мога да разбера тука поведението в цялата тази сцена на Иванка Димитрова. Този смях! Тука искам и др. Пантелеев да вземе след това думата и да обясни, но аз мисля, че така или иначе на сцената има един закон - това е законът на предлаганите обстоятелства. Този закон още никога стилистика, никаква режисура и никаква актьорска игра не го е променила - закона на предлаганите обстоятелства.

Има редица такива сцени в поведението на Бистра, които предизвикват в мен спонтанното желание да видя нещо неочаквано, нещо парадоксално, нещо странно, никаква логика антилогика. Обаче от следващите реплики разбирам, че тука е нямало място за такова

решение и за такова поведение, че логиката на текста и логиката на конкретната сценична ситуация влиза в противоречие с логиката на поведението на актьора.

Това нещо го има най-много в образа на Бистра, на Иванка Димитрова. На редица сцени. Аз взимам именно кулминационните сцени в постановката. Не мога да разбера търсенето на тази абсурдност, на тази логика, защото тя ме хвърля в едно дълбоко раздвоение и аз вече се отказвам да приемам спектакъла спонтанно, приемам, че съм критик, ние гледаме преднамерено, рядко се възторгваме, но мисля, че се поставя така и в логиката на обикновения зрител, който гледа и неговото внимание е отвлечено от емоционалния ток на спектакъла. Той започва да мисли защо това е така? Какво искат да кажат.

А колкото по-малко ребуси, особено по линия на психологията, хайде по линия на декора и осветлението, на музиката вече свикнахме да преглъщаме тези ребуси, но по линията на конкретното изследване на човешкия характер колкото по-малко са тези ребуси, толкова повече се създава този контакт между сцената и зрителната зала.

Може би някои много ще ги подразни, но мен например никак не ме дразни сцената Олга и Данаил. Мен не ме дразни тази сцена. Аз я намирам за много артистично решена - пиянската сцена, напиването, в края на второто действие. Аз тука вече виждам как режисьорът играе настъпателно и последователно. Той разбива философията на това момче, което явно, че нищо не разбира. Той казва за баща си - спомнете си първо действие - "Татко, - писал му в едно писмо - ако ти беше дошъл в Париж, щеше да станеш социалист." Явно, че тука Яворов иронизира тази лжеинтелектуалност, лжефилософичност. Никакъв социалист не може да стане.

Той първо е толстоист и второ, той е човек на толкова абстрактни илюзии, че това няма нищо общо със социализма. А той му пише в едно писмо, че ако беше в Париж, щял да стане социалист!

Ето тука аз разбирам режисьорската логика. Но в други сцени - дадох този пример - тази логика ме раздвоява и аз започвам пак да се откъсвам от постановката. Аз се отлепвам от събитията вече и захочвам да мисля за нещо, което няма нищо общо с конкретната логика на сценичното действие.

Мисля, че много точно е третиран и Витанов, с една бележка, която бих искал да направя на Андрей. Много добре е дадено, че в някои постановки въобще този образ има традиция, даже и в тази постановка на Вили Цанков по телевизията, където Черкелов играеше Витанов. Трябва да ви кажа, че даже и там режисурата в тази общо взето интересна постановка плати данък на известно доста праволинейно и директно интерпретиране на авторски текст. Там Витанов беше малко съблазнителят едва ли не с нотки на злодей-съблазнител.

Тука тази опасност е избегната. Витанов не е примитивен злодей в никакъв случай. Напротив, основното в него това е неговата виталност, прямота, която идва от една страна от тази професия в него, а от друга тя е въпрос на натурата.

Вярно е, че това вълчо начало, това вълчето - "ти се озъби като вълче" и т.н. - минава тук-таме като някаква лека, пунктирана червена нишка в пиесата, но мисля, че това е пунктиране не на творческото вдъхновение на Яворов - позволявам си да кажа това нещо, може би ще прозвучи малко просташки - но мисля, че това е пунктиране на някои негови естетически предубеждения, тъй като той се опитва да натисне педала на театъра за наследствеността, темата на биологията и т.н. на доста места. Аз си

позволявам да мисля, че това е така.

Витанов вярно, че не е човек, който много се замисля върху моралната стойност на своите постъпки. Неговата спонтанност, неговото мъжко начало е много силно изявено. Вярно, че той постъпва неморално. Но от друга страна, как бихме си обяснили, ако трактуваме Витанов като един злодей, че той след 20 години се връща, идва и казва: аз се поставям на разположение. Той е един човек, който непрекъснато е готов да плати с цената на всичко, да го наречем своя грях, макар че от съвременни позиции вече не изглежда толкова грях. /Веселост/

АНДРЕЙ ЧАПРАЗОВ: Точно една фатална случайност.

ВЛАДИМИР КАРАКАШЕВ: Аз имам само една бележка към Андрей: в последното трето действие би ми се искало във финала вече все пак да почувствувам по-осезаемо въобще в диалога с Попович, по-остро искам да почувствувам в ролята на Витанов така или иначе драмата на самотността, защото това е драмата на Витанов - драмата на самотния човек. Той нали казва там: Баща нямам, сестра нямам, никого нямам.

АНДРЕЙ ЧАПРАЗОВ: Това е в първо действие. Ти искаш на финала.

ВЛАДИМИР КАРАКАШЕВ: Да първо действие в диалога и на финала бих искал в Андрей този мотив по-ярко да се открие, по-силно да се открие. Как - това не е моя работа.

АНДРЕЙ ЧАПРАЗОВ: Аз пък чух други работи от друг човек. Но няма значение. Благодаря.

ВЛАДИМИР КАРАКАШЕВ: Изобщо мисля, че лайтмотивът на тази постановка и на режисьорската мисъл - аз така мисля, може би режисьорът сега ще ме опровергае, но аз го мисля от конкретния резултат - това е, което мислех, като гледах постановката

и преди това: Когато поставяме тази пиеса, коя е основната мисъл която ние ще внушим на зрителите? И аз смятам, че това е мисълта, че всички опити злото да се третира човешки завършват с крах, завършват с изпадане в илюзии. Защото злото не може да се третира абстрактно и не може да се третира човешки в кавички. Мисля, че това е тази допирна точка на тази доста странна, противоречива и сложна творба на Яворов.

И накрая преди да завърша, трябва да ви кажа, че аз още не съм вътре в себе си отговор на въпроса дали действително ние не бива да играем епилога на тази пиеса - ехото. Не мога да си дам още отговор. Вярно, че този епилог е много опасен от философска гледна точка. Той показва механизма, завъртането на кръга, нещата отново отиват по местата си, но там като че ли именно в този епилог по-ярко присъствува позицията на Яворов към героите.

Затова, без да съм категоричен, мисля, че - това разбира се е едно абстрактно пожелание без всякакъв смисъл - ние би трябвало, би било хубаво да се опитаме и в този епилог да намерим това съвременно, тази рефлексивност, тази наша оценка на тази творба на Яворов.

Мисля в заключение, че това е един много интересен експеримент, който вероятно ще предизвика разноречиви оценки. Ние от това не бива да се страхуваме. Лошото е, когато липсват въобще всякакви оценки. Това е един експеримент, който със своите силни и слаби страни смятам, че ще предизвика един разговор, една полемика в най-благородния смисъл на думата.

ПРЕДС. ДИКО ФУЧЕДИЕВ: Благодаря, Владо.

Др. Васил Стефанов.

ВАСИЛ СТЕФАНОВ: Аз просто се възхитих на него, че той говори половин час.

Аз ще започна с едно признание, че в момента се борят у мен доста противоречиви мисли от това, което гледах. Сега по екраните се дава един много интересен филм по Чехов, който е интересен за всеки театрал за това, че той според мен дава един съвременен, за мен сега засега безупречен ключ към съвременното разчитане на Чехов, на оново сложно преплитане между драма, мелодрама, между истина и лъжа, между пародия и, всъщност няма и, нито една чиста човешки пълноценна съставка в това тълкуване и всяко нещо е един момент автентично и в следващия момент виждаш, че то не е истинско.

Този филм наистина ми направи много силно впечатление преди всичко с неговата тънкост. Виждаш как Чехов е Чехов и целият той е отвътре осветен с една съвременна оценка, която е безпощадна за неговите герои,

Мисля, че спектакълът, който Пантелей Пантелеев е решавал, някъде в началото си като че ли търси нещо подобно - да тръгне отвътре и да освети отвътре, не бих казал точно пародийно, въпреки че резултатът остава пародиен, една красива история, която е ужасно фалшива.

Като почнете с този декор, който не е български, като сложите и това, че цялата обстановка е преиначена - интериорни сцени са извадени някъде сред природата изобщо.

АНДРЕЙ ЧАПРАЗОВ: На терасата.

ВАСИЛ СТЕФАНОВ: На тераса. Тези балкони, тези френски прозорци... Струва ми се, че в самия декор е подсказано това, което говори Каракашев - че тази история е купена. За мен тази история е взета, тя не е нашенска история, тя е един нашенски

вариант на нещо, което в себе си като че ли не е истинско.

Струва ми се дори, че в маса неща, детайли, особено в началото, в самото начало, както започва съвсем неусетно въвеждането в пиесата, тези пърхания на крила, това гукане на гълъби, това напомняне за една природа, противопоставена на това фалшиво, което после ще видим - всичко това ми подсказва желанието на режисурата тънко да навлезе в тази доста сложна операция, която за мен по принцип представлява едно отричане на Яворов. с него самия. Защото когато е писал тази пиеса, Яворов не е мислил за нея като пародия. Той е вярвал, поне аз смятам, че е вярвал, че това е една мелодрама, но истинска мелодрама, жизнена мелодрама.

Днес тази мелодрама не може да бъде жизнена. Това е ясно.

СЛАВКА СЛАВОВА: Защо?

ВАСИЛ СТЕФАНОВ: Мисля, че спектакълът поне дава отговор на това - защото тя първо в нищо свое не е истинска, не е автентична.

СЛАВКА СЛАВОВА: Ако в вас се случи такова нещо, няма ли да страдате? Или ще се смеете?

ВАСИЛ СТЕФАНОВ: Ако с мен се случи такова нещо, аз бих страдал, но не като тези герои в постановката. Спектакълът показва именно това - че има нещо бутафорно в цялото разиграване на тази като схема съвсем човешка история. Но от репликите, които ми давате, разбирам какво искате да ми подскажете. Аз искам да говоря именно за това, което е моето сега засега колебание.

Струва ми се, че онази тънкост, за която говоря във филма - тънкостта, с която са осмени чеховите герои, тук в този спектакъл не я намирам. Тука струва ми се пародийното, отът

ре пародирането - тука Каракашев говори за отношение на образите и аз съм съгласен стова, което той каза - все пак има неща, които са доста огрубени, и за мен остават неясни.

Решението на Бистра за мен остава неясно. Поне така, както актьорски е поднесено.

Струва ми се, че това огрубяване е възможно в процеса на реализацията на замисъла, просто на базата на актьорския материал да не се е получило, но аз се смутих от това, че на твърде много места в спектакъла хората откровено се смеят. Плаши ме това, че се смеят. Ако Яворов стои в салона, струва ми се, че ще се обиди от този смях. Мисля, че смехът като преценка, като оценка е малко по-силно от това, което ние трябва да оценим.

Тази съпоставка с филма може би няма никакво основание, но аз я правя, за да мога да бъда разбран. Във филма човек не се смее нито за момент. Разбира, че това е смешно, но това е страшно с фалша си дори.

АНДРЕЙ ЧАПРАЗОВ: Тъжно се смее.

ВАСИЛ СТЕФАНОВ: Тъжно се смее. Дори аз не бих казал, че в случая с "Когато гръм удари" е тъжно. Чувствата са доста смешни. Аз мога дори да не съчувствувам на тези хора, но във всеки случай не бих се смял просто защото историята е доста сериозна, за да мога да се смея.

АНДРЕЙ ЧАПРАЗОВ: Аз говоря за филма за тъжен смях, не за това.

ВАСИЛ СТЕФАНОВ: А, за филма.

Мисля, че в посоката на това решение, което е дадено в спектакъла, "Как ехото заглъхва" не може да влезе вече в игра.

АНДРЕЙ ЧАПРАЗОВ: Абсолютно.

ВАСИЛ СТЕФАНОВ: Там вие сте избегнали от "Как ехото заглъхва".

лъхва, защото в това решение не може да се включи.

АНДРЕЙ ЧАПРАЗОВ: То го има, то съществува.

ПАНТЕЛЕЙ ПАНТЕЛЕВ: Ние това сме искали да направим.

Т.е. да не правим ехото, да включим като оценка ехото, така че да отпадне необходимостта то да доизясни движението на образите до някакъв финал. Извинявайте, че ви прекъснах.

ВАСИЛ СТЕФАНОВ: Моля.

Просто аз мислех, че в спектакъла са заложени, дори ако щете, тоя много активен музикален фон, са подсказани по-фини, по-тънки неща. Аз го възприемам като една игра на кукли в един много красив декор, в едно нещо, което а-ха наменти стига до балет, защото Иванка Димитрова дори има едно движение, на момент ще стане опера или оперета, но мисля, че мярката някъде, за мен поне, е прескочена. И това е в момента чувството на съпротива към едно решение, което за мен е неочаквано, което приемам в много отношения, тази сцената с напиването е за мен една от много хубавите сцени. Аз виждам изобщо една многоактивна намеса на режисурата, просто диалогът на момент е скъсан с паузи, в които героите излизат от сцената и после се връщат и го продължават. Има нещо много основно разчупено.

Явно тука се е вървяло срещу едно традиционно мислене в желанието си да се намери едно ново осмисляне на този текст.

Това, което каза Каракашев за Олга, аз го приемам - то отношение към образа е просто структурно направено много оголен

Мисля, че общо взето двете женски роли - това се отнася и за Бистра - са с доста оголени акценти, едни неорганични неща, една преднамереност. Като махнем това, че тук вече сигурно са се приспособявали към обективните дадености, но Бистра няма такава възраст. Тя играе доста стара жена. Вие тук сте я взели

по възраст буквално от "Ехото заглъхва". Тя е по пиеса някъде към 40 и няколко годишна. Тук тя с това черно облекло, с това бастунче, с тези пози, които заема, не е това.

Аз мисля, че когато се прави пародия и когато се търси да се покаже фалш, той трябва също да бъде автентичен като фалш. Не знам дали е ясен парадоксът. Тук липсва именно автентичността на фалша в актьорското навлизане в задачите и от там идва моето неудовлетворение.

АНДРЕЙ ЧАПРАЗОВ: Фалшът трябва да е смел.

СЛАВКА СЛАНОВА: Ако съществува въобще като драматургия.

ВАСИЛ СТЕФАНОВ: Органичен е другата дума, която съответства на автентичен, с която аз си служа.

ПРЕДС. ДИКО ФУЧЕДЖИЕВ: Друг кой иска думата?

ЕДИН ОТ ПРИСЪСТВУВАЩИТЕ: Има ли някакви редакции, промени на текста?

АНДРЕЙ ЧАПРАЗОВ: Не, абсолютно не, почти не, съвсем не.

ОБАЖДАТ СЕ: Почти и абсолютно са различни неща.

ДИМИТЪР КАНУШЕВ: Защото например с Владо си говорехме, когато се връща Данаил и пита, там и двамата бащи отговарят.

ВЛАДИМИР КАРАКАШЕВ: Това не е по текста.

АНДРЕЙ ЧАПРАЗОВ: Дето казва "добро утро, татко" ли?

ДИМИТЪР КАНУШЕВ: Да.

АНДРЕЙ ЧАПРАЗОВ: Това е чудесно, това е идеално!

ДИМИТЪР КАНУШЕВ: Не казвам, че не е чудесно. Аз питам само.

АНДРЕЙ ЧАПРАЗОВ: Това и в Англия няма да се сетят да го направят!

ДИМИТЪР КАНУШЕВ: Те уважават текста на автора, моля ти се.

АНДРЕЙ ЧАПРАЗОВ: Това е много хубаво. Нашо решение е това: на Черкелов, на Пантелеев и мое.

ВЛАДИМИР КАРАКАШЕВ: На две-три места има прехвърлен текст малко.

ВАСИЛ СТЕФАНОВ: В заключение все пак на това, което казах, да добавя още две думи. Струва ми се, че все пак човек като излезе от това представление, поне за мен се яви този въпрос, възниква въпросът какво искаме да кажем с този спектакъл, защо го правим този спектакъл. Какво искаме да кажем на тези хора, които са събрани долу. Ако е само да им покажем фалша на тази история, струва ми се, че това е малко. Дори моля да ми помогнете да разбере, ако има повече от това, което аз съм възприел от спектакъла. Аз го приех именно до тук - като една красива фалшива история. Мисля, че Яворов не го е написал само за това.

Н.А. МАРГАРИТА ДУПРИНОВА: Не е чак толкова красива.

ПРЕДС. ДИКО ФУЧЕДЖИЕВ: Др. Канушев.

ДОЦ. ДИМИТЪР КАНУШЕВ: Аз малко без право вземам думата тъй като по обективни причини почти един час закъснях и нямам право на цялостно изказване, не мога да построя достатъчно логично и цялостно моето изказване. Искам по-скоро да изкажа две впечатления, две съображения от по-общ характер.

Съгласен съм с духа и насоката на изказването на Каракашев, който говори много изчерпателно, и на Васил Стефанов. Но тук съм и щом съм тук, трябва да кажа и аз няколко думи.

Струва ми се, че като приемем това решение на режисурата трябва да пожелаем лиричната тема в спектакъла да бъде по-последователно търсена и реализирана, изявена и реализирана. Все пак това не са марионетки, това са хора, това е човешка драма и една днешна оценка, която се интересува от пълнотата на тази

оценка, когато се интересуваме от пълнотата на тази оценка, от цялостта на нашата хуманистична позиция, трябва да предположи наред със сатиричното отношение и нещо като една лирична, драматична тема в провеждането на героите.

Това всъщност не достига, когато говорим и за Олга, когато говорим и за Бистра. Виждаме кое е търсено и от режисурата, и от актрисата, и в същото време не само защото не е органична играта примерно на Добринка Станкова, а струва ми се, защото липсва и тази тема, която ще даде обем на художественото изображение.

Не знам, може би съм субективен, но ще кажа и друго. Аз щещьда съвсем кратък. Чел съм пиесата не сега. За съжаление днеска бях страшно много зает и не можах да прочета пиесата преди да дойда на вашия спектакъл. Надявам се, че това ще направя за премиерата.

Но този декор и тази атмосфера, не искам да отрека смисъла, който е търсен, но все пак действието става в Добруджа, все пак това е някаква българска природа и красота, която активно участва в поведението на действащите лица. Това в този спектакъл ми липсваше. Може би аз съм твърде много пристрастен към литературната творба, към нейната атмосфера, навярно всичко това, което говоря, е безсмислено, тъй като има друго решение и е твърде късно и аз не мога да наложя някакви такива промени, но в отделни моменти, като гледам...

АНДРЕЙ ЧАПРАЗОВ: Освен да баданосаме декора.

ДИМИТЪР КАНУШЕВ: Това е ваша работа. Но в дадени моменти, когато гледах спектакъла, и особено като гледах цялата стойка на Бистра, да ви кажа право усъмних се, че това са нашия хора. Може би говоря малко оголено, но наистина имаше нещо та-

кова, каквото говори Васил - че това не е българска драма и пр. Но все пак това е българска драма. Без да е българска драма тя е българска драма. И нещо такова в общата тоналностна спектакъла. Не казвам, че непременно това трябва да стане в декора. Навярно е възможно да се иска.

Искам да кажа, че ние имаме едно решение, още едно решение на постановката, което няма тази универсалност, тази пълнота, която можем да очакваме, която можем да искаме.

Иначе за някои актьорски изпълнения - на Черкелов, на Чапразов и на Джамджиев - мисля, че са интересни. Има много интересни детайли, богато разработено поведение. Специално искам да отбележа, че този Джамджиев прави един добър дебют на сцената на театъра. Това е неговата първа роля, доколкото знам. Интересен актьор. За своята практика, за своята опитност има добра техника.

Изненада ме този глас, който той притежава. Ние ще говорим след време сигурно за неговия дебют в театъра днес за приемането му в трупата или не, но аз съм го гледал във ВИТИЗ в тази постановка на Енчо Халачев за Шукшин. Там беше великолепен. Мисля, че той се справя добре със задачата си. Това навярно трябва да се каже на този художествен съвет, тъй като човекът се представя за първи път на тази най-голяма сцена.

АНДРЕЙ ЧАПРАЗОВ: Младецът даже, не човекът. Прощавай, аз искам да кажа за младия човек, за младия актьор.

ДИМИТЪР КАНУШЕВ: Да.

Постановката ще предизвика поставянето на много въпроси за отношението към класиката, не само за епилога, но изобщо за целия подход на режисурата, която има своите силни страни, които могат да бъдат по-добре защитени, вече говорихме за това,

в някои актьорски изпълнения, но и в цялостната си методология също може да бъде критикувана и аз вече казах това. Пак ще пов-
торя - става дума за тази лирическа тема, проведена в целия
спектакъл, която струва ми се, че ще внесе повече и тънкост, и
деликатност, и сложност, и поетически обем.

Не става въпрос да се връщаме към мелодрамата, но все
пак хора стават. То е винаги във задачите на изкуството - да
търси защита на човека и в страданието, и още повече когато ста-
ва дума за традициите на такъв театър като театър "Вазов", за
който това е било винаги негово кредо.

Това имам да кажа, след като съм гледал непълно целия
спектакъл.

ПРЕДС. ДИКО ФУЧЕДЖИЕВ: Др. Андрей Чапразов.

Н.А. АНДРЕЙ ЧАПРАЗОВ: След театралната мисъл, която мно-
го хубаво поведе Владо, трябва да ви кажа, че всички ние и по-
специално аз, изхождайки от моята позиция на участващ в спек-
такъла, че имах доста съпротива към много от решенията на Панте-
лей Пантелеев. И все още у мене има една съпротива по една по-
сока - тя е точката, в която всички ние трябва да стреляме в
така назовавания академичен народен театър, т.е. високото ак-
тьорско майсторство. Всички тези неща, които се казаха, са мно-
го добре поднесени като мисъл, като теоретична подплата на наша
та работа, но това е, както каза и ти сам, Владо, само едни бе-
лежки, едни конкретни и то съвсем пресни, свежи впечатления.

А ние се главичкаме с тази история три месеца и полови-
на. Лично аз от разстояние малко, защото бях зает с благоевград-
ци. Но от месец и половина съм, дето се казва, в кашата, в каза
на. Аз се стъписах малко от намеренията на Пантелей. Даже помня
словата си още в началото при прочита на пиесата, когато му

предложих тази пиеса да се играе много мъжки, на кръв и на семе. На много семе и на много кръв, което е Яворов и като поезия, и като гражданин. Под семе разбирате какво искам да кажа. То си е семето.

Там някъде ни се изплъзна на нас Пантелей Пантелеев. Там Черкелов успя да се понамести, защото влезе много късно и нямаше време за теоретични битки. Но пък от друга страна в последните репетиции си задавам аз лично въпроса, говорим си и с Черкелов, който прави втората си голяма хубава крачка за сезона в нашия театър, много радостна за мен, в Попович.

Тук му е мястото да се каже и другото. Ние при разпределянето още на персонажа трябва много да мислим за център нападателите. Ние сме отбор в крайна сметка. Център нападатели, крила, вратар и пр.

Аз говоря по посока на актьорската игра. Да започвам за декора, говорено е. Декора е търсила и режисурата, и Генев го е търсил, захаросания бадем, захаросания живот и пр. Вярно е, че няма такива добруджански къщи, не съм виждал. Аз съм дунавец, оряховец съм, но съм шетал много из Добруджа. Няма такива бели къщи. Те са най-много от червена тухла, сецесиона, горе със старите истории, с надписите еди коя си, 82 година и пр. С тези плочковидни покриви, насечени и пр.

Аз самият се стъписах малко от декора, но в крайна сметка театър е, правят се експерименти, търсят се някакви нови архитектури, ако щете жилища, урбанистична. Не е това, което утре ще вълнува или ще решава задачата пред зрителите.

На мене ми се ще от утре, Пантелей, друго да направим ние - да засилим може би това, което е вярна препоръка - трагикомедийното, човешката трагикомедия. Защото всички ние сме на стър-

гата на Яворов. Пантелеев много хубаво поставя наподсъдимата скамейка всички персони. И това е вярно. Но това са живи хора. От друга страна пък това е също вярно. Сиреч ние трябва да намерим точния водораздел. Още не е намерен. Има една нужда от по-честа среща с публика. Каза се, помолихме, слава богу, че и утре сутринта имаме още една среща с публиката. "Фарятев" имаше пет-шест срещи с публиката.

Аз препоръчвам на др. Фучеджиев да влизат особено такива пиеси, които са много сложни, които са трудни, които се четат по новому, да имат по-често срещи със зрителите. То ще подскаже, то ще ориентира все пак, защото в крайна сметка нашата работа е лабораторна, докато дойде зрителят долу. Чоплим, човъркаме, бърборим, говорим, мислим, но важното е да действваме. От тази вечер ние действваме.

Разбирам вашето стъписване от някои неща. Аз самият трябва да призная, казах го преди малко, продължавам да го твърдя - въобще съм постъписан, но моят нахал като че ли е в по-благодарна светлина, навлек, дето съм го кръстил, казвам го разбира се в рамките на вица, на шегата, плюс това е военен, стива му дето се казва.

В цялото това вземо то е червената бродерия, това е раздиращо, дето се казва, ножът или камъкът или там павето, което се хвърля.

Трябва да ви призная, че точно това ми се щеше да стане - едно мъжко, здраво хбро. Ние малко го развлякохме. Вероятно това е темперамент и на Пантелеев, това е неговата медленост малко, това е неговата склонност към един много сложен анализ на нещата, които не знам дали ще дойдат до съзнанието на публиката. Може би те ще дойдат до върхушката на интелектуалната пуб-

лика, най-много до височината на средния пласт зрители и после ме е страх да не умрат.

Затова трябва да помислим евентуално от утре за едно по-човешко стъпване на сцената, по-активно, по-действено. Да потърсим човешката болка. Нужно е. Ето тук се потвърди това опасение, което съществуваше у нас.

Какво друго да ви кажа? Аз персонално трябва да призная, че много се радвам на хубавото влизане на Черкелов тука.

Иванка Димитрова просто е смутена от двете си или три решения на своята Бистра. Тя е все още смутена. Тя трепереше. Тя от няколко дни трепери. Като прибавим и този период на отсъствие от сцената, който е много важен, защото като се прекъсна един ток, актьорската душица го знае какво е, когато не си стъпвал пред вълците и пред лъвовете.

ВИОЛЕТА ГИНДЕВА: Осем години.

АНДРЕЙ ЧАПРАЗОВ: Няма да ги броим. Това разбира се оказва своето влияние.

Но аз не съм съгласен за Добринка Станкова. По отношение на Добринка Станкова аз мисля, че тя прави една хубава крачка в своето актьорско поведение. Защо? Защото това е едно младо, жизнено, умно момиче. Всъщност това е най-реалистичният образ на Яворов. Ех, може би самата Добринка малко прехвърля. Но и тя беше много смутена от това, че се търсеха шест плана от нея. А пък тя трябваше да си играе младото чисто момиче, умното момиче, което направо казва нещата. Аз мисля и даже определено го твърдя, че за Добринка Станкова това е успех. Аз съм сигурен в това. Успех, който е почти безспорен. не казвам безспорен, и за дебюта на Емил Джамджиев. С тази уговорка, че това момиче има една говорна фрактура, която много ме дразни. на места, драз

неше по-точно, защото той я справи. Почна да говори много човешки. Тези неща от къде са дошли не ми е ясно. Нито са от Хени, нито са от Васил, царство му небесно. От де са дошли, чорт знае. Колкото можехме, помагахме за тези неща, избистри ги доста.

Той влезе наскоро в ролята на Роджер във "Всичко в градината". Трябва да ви кажа, че много приятно, хубаво, човешки говореше. Рекох: ами защо не говориш така и в това?

САВА ХАШЪМОВ: Не Роджър, а Джилберт.

АНДРЕЙ ЧАПРАЗОВ: Да де, пардон. Влезе много човешки и хубаво в тази роля. Аз говоря за това нещо. То допринася за открадването или по-скоро за липсата на плътния му хубав успех, защото това ще става. От това младото ще става актьор, явно ще става актьор. Мъжкарач е. Той има нещо друго, което му краде с тези космалдаци на пещерен човек тука, на снежен човек. Казахме му, говорихме му. От Париж идваш, не идваш от Хималаите и пр. /Веселонастроение/ Поприбрал я малко нещо, понаправил я. Мъжкарач е. Даже един ден аз се пошегувах. Казах: Виж какво, играй Алан Делон на младини. Знаете за какво става дума. Ти отиваш повече към Жан Белмондо. Недей бе. Яворов е поет, Яворов гони красотата. Какво гониш пещерен човек!

Сега не знам, може би с Пантелеев така са си решили, но момчето полека-лека си компилира към другата история. Яворов трябва да е красота, красота и страст в крайна сметка.

Сега току-що ми каза моят скъп приятел, колега и съквартирант Рачко, преди два часа: Виж какво бе, абе има нещо, което е така, а пък другото е така. Рекох: това е хубаво, щом е така. Засега, берекет версин, добре. Защото, рекох, Рачко, ние много така па така и пр. Има такива периоди.

Сега усещането за публиката на финала не знам, ръко-

плясканията не бяха така... И за тях трябва да говорим. Усещах че повече те ни уважават, а много не ни..., както е казал Фердинанд в едно шопско село. Това усещане имах. Дано на премиерата да бъдат по-други. Не е късно да поправим тези неща. И то трябва да стане според мен, според моето скромно мнение като актьор, като човек, който действа на сцената, като потърсим малко по-голяма плътност в съдбите на тези хора. Няма да стане мелодрама. Недейте се опасява. До сълза не бива да се стига. Даже една единствена сълза това е на Бистра на финала, когато тя е очистена вече от нещата на този свят. Никакви други истории със сълзи и сополи.

Но мъжкото хоро, Пантелей, трябва да го засилим и да го търсим във всеки следващ спектакъл. Според мен това е, което трябваше да кажа.

Благодаря.

ПРЕДС. ДИКО ФУЧЕДЖИЕВ: Др. Събров.

З.А. СТЕФАН СЪРБОВ: Аз само една минута ще говоря. Аз смятам, че на мен ми липсва в пиесата драмата, а твърде много данък е платен на мелодрамата. По отношение на режисурата - това.

Ще пожелаая, както във втората част Черкелов, Андрей Чапразов и Иванка Димитрова не да уедрят говора, Андрей Чапразов и Черкелов правят прекрасни образи, но там текст им пропада. Пропада! Не се чува добре.

ОБАЖДАТ СЕ: Да.

СТЕФАН СЪРБОВ: Не се чува. Иванка също. А във втората част всичко се чу. Значи може да се даде тази оценка, че не се е чувало, и да се внимава за това да се чува. Не да се уедрява, защото ако много се уедри, тогава ще се наруши това, което ре-

жиссьорът е търсил от тези образи.

АНДРЕЙ ЧАПРАЗОВ: Става друго.

СТЕФАН СЪРБОВ: Това по отношение на чуването.

Иванка ми се вижда не съвсем така... Това бастунче, дето има, ти ги знаеш тези неща - в манастирите егумениите ги носят. Тя твърде много играе с това бастунче. А във втората част, може би точно когато ми е необходим този бастун, тя тогава не го носи няма го. И по-добре да го няма въобще, но зависи как е.

И искам с радост да отбележа, че Джамджиев наистина е един младеж, който още с първото си явяване в театъра прави много хубаво впечатление. Има хубава дикция. Това, което е било, да речем някаква мускулна, радвам се, че той го е изчистил още в първата си роля.

АНДРЕЙ ЧАПРАЗОВ: Значително.

БАНЧО БАНОВ: Но има още.

АНДРЕЙ ЧАПРАЗОВ: Има още.

СТЕФАН СЪРБОВ: А за Добринка Станкова ще кажа, че може това да е успех за нея, но това е тя. Тя всичко играе така. Всичко играе тука. Не с диафрагма. Да го кажем в съвета - това е тя. И друга роля, и трета, и пета, и десета - това ей тука е така и не може да има други у нея. Това е.

ПРЕДС. ДИКО ФУЧЕДЖИЕВ: Др. Дупаринова.

Н.А. МАРГАРИТА ДУПАРИНОВА: Рядко съм излизала от наши представления така ограбена някакси, както тази вечер. И вярвайте, просто физически страдам от това.

Съвсем съм благодарна на др. Каракашев. Аз винаги съм мислела, че той ^{не}докрай е изчерпателен и искрен. И съм благодарна за това, което казахте, и просто си поправам мнението за вас.

АНДРЕЙ ЧАПРАЗОВ: Хората се развиват, критиката - също.

/Смях/

МАРГАРИТА ДУПАРИНОВА: Интересно, че аз през цялото време мислех за този филм - за механичното пианино.

ВЛАДИМИР КАРАКАШЕВ: Пресата на Чехов - 90 %.

МАРГАРИТА ДУПАРИНОВА: Да. И си мислех, а сега още повече се убеждавам, че режисьорът не е стоял отстрана, когато е мислил за това, което е трябвало да представи като мисъл, като идеология от Чехов.

Разбира се аз винаги съм благодарна за големия труд, който се полага на сцената. Затова мога от сърце да поздравя др. Пантелеев и всички колеги. И съм особено благодарна на Андрей, защото може би той единствен от колегите, които съм чувала, се радва на своите колеги и казва това, което мисли. Защото всички, които сме тук, колеги, знаем, че много трудно си отваряме устата да кажем на колегата нещо хубаво и да го поощрим.

СТЕФАН СЪРБОВ: Те мъжете си казват.

МАРГАРИТА ДУПАРИНОВА: А, не знам, не съм го чувала това нещо. Но винаги се радвам.

АНДРЕЙ ЧАПРАЗОВ: Аз по женски си казвам.

МАРГАРИТА ДУПАРИНОВА: Не, не по женски, Андрей, а просто знаеш моето благодарствено отношение към тебе и винаги ти се радвам и винаги бих ти благодарила за всичко, което кажеш и което направи.

Сега с две-три думи бих искала да кажа това.

Първо, винаги се изхожда от автора. Един Яворов не може да не създаде светкавици и затова е "Когато гръм удари". А нямаше светкавици на тази сцена. Аз чаках това нещо. Може би моят темперамент е такъв. И ако аз бих прочела цялата пиеса, сигурно

съвсем друго ячебих я прочела. Смятам, че хората, които са толерантни в този театър, и аз държа за това, че всеки има свое мнение и че има свободата да излезе и да каже нещата така, както той каза.

В този случай аз смятам, че има нещо недоузряло още. Разбира се винаги има такъв процес на зреене в театъра. Но в този момент някакси се чувствавах направо ограбена, защото просто бях горда, когато влизах в салона, че ще видя Яворов и че всички хора, които са дошли в този салон, са дошли първо/водени от уважение към паметта на Яворов. И когато идваше този смях, каквато ще и да е публиката, Андрей, не може да се позволи да се направи едно представление на Яворов и да се смеят хората така евтино и така кухо!

Много хубаво беше началото. Даже и този декор. Защо да не бъде такъв декорът?! Има много нещо подсказано вътре и с тези лампи в този дом - всеки има своята лампа, носи своята светлина. Поне аз така го разбрах. Тази белота, тази хубост, която има. И всъщност какво излиза? Началото беше хубаво и у Добринка. Това пърхане беше много убедително и много хубаво. Тя нещо губи след това. Не знам защо го губи. Защото би могла да бъде искрена

За съжаление тази пианска сцена на мене никак не ми хареса. Като замисъл е много добре, но като изпълнение този диалог между тези двамата просто беше много слабо за мене.

Много е хубаво, Андрей, дето казваш ти за това мъжко хоро. Когато тримата мъже са на сцената. За първи път ми се случва така истински да приема една мъжка среща на сцената.

Ако има някаква истина, Андрей наистина носи една истина за себе си и това е по-силно от всичко друго. Той не стои отстрана и не гледа, не иска да прави някакъв образ, не иска да поуча-

ва, не иска да развива никакви нови идеи. Пък даже и да ги развива, това му е богатството, че той е много искрен и много органичен. Чудесен е този разговор между тримата мъже.

Там и този прекрасен млад Емил беше много истински и много добър.

Разбира се, че е много трудна ролята на др. Иванка Димитрова. Аз пък намерих, че тя изглежда много добре и много млада. Бих искала аз да изглеждам като нея така на тази си възраст. Много добре и много овладяна. Нещо ми липсва, може би защото е толкова сложен образът, може би защото тя е имала и друг път участие в същия образ.

Аз се питам, може би вече е даден отговор, не знам, защо да речем др. Славка Славова не е сложена да репетира. И може ли така да се върви в нашата работа в театъра - да работиш и изведнъж се спира. Може би има някои много сериозни основания, но смятам, че даже и с един начинаещ актьор не бива така да се процедира. Това е под нивото на всякаква критика.

Просто бих искала да дам за пример, разбира се това са различни мащаби, но аз винаги знам, че каквато и да е пиесата, която др. Филип Филипов ще я пише, ще излязат именно светкавиците, ще излязат и гръмовете и убедителността ще се получи, ще се получи един истински театрален празник.

Разбира се Достоевски е много голям, но не смятам, че Яворов е по-малък. Аз винаги си спомням сцената...

ПРЕДС. ДИКО ФУЧЕДЖИЕВ: И въпреки всичко различни са нещата.

МАРГАРИТА ДУНАРИНОВА: Различни са, разбира се, че са различни. Аз по никакъв начин не искам да омаловажа работата на др. Пантелеев. Аз много го уважавам и много харесвам тази именн

негова дълбочина и това търсене особено. Но в случая смятам, че не е това, което би трябвало да бъде.

Това, което исках да кажа за др. Филипov, беше за тази пиеса на Боян Балабанов навремето. Там имаше една празна сцена, имаше само един портрет на Кирил и Методий в училище. И песента на децата, които бяха навън. Разбира се и Кисимов се появи след това със звънеца, но все пак си помислих за това нещо. Исках да дам пример защо се чувствавам някакси ограбена тази вечер, защото много чаках да се получи един голям празник за Яворов, какъвто той заслужава,

Благодаря.

ПРЕДС. ДИКО ФУЧЕДЖИЕВ: Др. Каракостова.

АНТОНИЯ КАРАКОСТОВА: Аз влязох малко инцидентно в работата на тази постановка, всъщност в последните около 14 репетиционни дни, с една, трябва да призная, голяма вътрешна съпротива поради факта, че не се поставяше епилогът. Голямата ми мечта беше да видя реализирана тази пиеса специално с епилога на Яворов.

Трябва да ви кажа, че и досега моите колебания за епилога продължават и още не мога да реша дали ние трябваше да го правим и ми се струва, че все пак трябваше да го напомним и със самия епилог.

Но това, което ме подкупва специално в постановката и в изпълнението на нашите актьори, е, че гледната точка на епилога на Яворов присъствува в решението на цялата постановка.

Тука се спомена и трябва да ви кажа, че мен това ме зарадва, че атмосферата не е българска. Не е българска действително, защото героите, които живеят на нашата сцена, те са с едни ялови обществени идеи, чужди на живота на тази страна, изо-

лирани от нея. Бистра е възпитаничка на френския пансион Нотр дам дьо Сион, тя ще отиде във френски манастир. Неслучайно Витанов казва: за вас Букурещ е по-близък, отколкото София. Данаил се връща от Париж и заминава за Париж. Олга предпочита да напусне родината си и да живеят в Париж след тази катастрофа, която става в семейството. Това е една обществена ялова атмосфера, едно блато, в което дори гърмът, който пада с Витанов, на един конкретен човек на действието, един обществено ангажиран, ако мога така елементарно да се изразя, човек, с една конкретна обществена дейност на русофил, разбунтувал се, емигрирал, борил се за някакви прогресивни идеи в тази страна, неговото присъствие там ще се девалвира, каквото и да прави той.

На мене ми се струва, че дори внушението на този декор, който не е български като атмосфера, спомага много за едно такова изявяване на това обществено блато, с което ние се занимаваме. И за мен това е големият обществен смисъл, ако той не стигне или не е достигнал или ни предстои да го доизявим в постановката, това е друг въпрос, но той присъствува като едно намерение в нея и от нея него не можем да избягаме.

Тука не става въпрос само за фалша, за лъжата, за истината, за тези, пак ще употребя тази дума, ялови философии, които се разиграват по сцената, а тука става въпрос за тази самоизолация от живота на една страна и това е големата тема на постановката. Не случайно в епилога Олга ще се събере с друг герой - по ручик Друмев, който е комита и който също се занимава с нещо практично, седна реално осезаема фактурна дейност, с обществена дейност в тази държава, отново, за да девалвира тези идеи. В този кръг, в тази среда това ще девалвира и ще затвори кръга и не може да се намери изход от него.

На мене ми се струва, че това е една позиция, която ме уважава - и режисьорска, и изпълнителска.

Другото нещо, което ми е ценно на мене, това е, че присъствува иронията на Яворов към тези герои, защото Яворов ги иронизира. В епилога той ги довежда до една бих казала дори фарсова ситуация, защото Олга знае вече цялата съдба и трагедия на това семейство и повтаря почти, вече имайки опита на Бистра, същата тази история. Не случайно в тази сцена между Витанов и Олга, когато на прозореца се вижда поручикът, прозвучава тази тема, която е от епилога. И не е ясно. В този кръг, в тази среда много трудно може да се установи истината.

ОБАЖДАТ СЕ: Няма истина.

АНТОНИЯ КАРАКОСТОВА: Няма истина. Тука всичко е една изящна, красива лъжа. Тука двама души се събират, гледат се в очите, страдат, самонаслаждават се, изпитват сладострастие от преживяванията си и ние не можем да не ги лишим от голямата трагедия. Ние ще ги лишим от тази трагедия. Те нямат право на нея. На тяхната драма ние можем да видим как се разрушават техните идеи, как се руши една човешка стойност, но гражданското ни присъствие и отношение към тези герои неизбежно е да бъде такова.

АНДРЕЙ ЧАПРАЗОВ: Но тя трябва да е по-страстна.

АНТОНИЯ КАРАКОСТОВА: Това е друг въпрос.

АНДРЕЙ ЧАПРАЗОВ: Това е същият.

АНТОНИЯ КАРАКОСТОВА: Днешният спектакъл, последните художествени репетиции какво бяха? Всъщност художественият съвет не можа да види спектакъла в неговата така да се каже по-пълноценна художествена същност и сила. Това, което видяхме днеска, най-добре личеше спектакълът в неговото трето действие, най-цялостно и най-художествено.

АНДРЕЙ ЧАПРАЗОВ: Защото се изнервиха от първите две.

АНТОНИЯ КАРАКОСТОВА: Най-завършено и най-цялостно. В днешната сутрешна репетиция такава беше второто действие и третото. В онзиденшната репетиция такава беше и първото действие.

Така че тука при влизането в залата и намесата, реакцията на публиката в една толкова деликатна материя, каквато е драматургията на Яворов, изигра някои роли, **някои** моменти и някои фактори, които ние ще ги преценяваме тепърва като вкус, като мярка. И тази реакция, която имаше в зрителната зала, за нас ще бъде в много отношения полезна, за да се разберат и изчистят някои неща, които бяха естествено в повече, някои неща, които не се напълниха, които се разсеяха и се разпиляха просто в първото и второто действие на места.

Исках да кажа още нещо. "Когато гръм удари, как ехото заляхва" по повод на това, което говори др. Каракашев за влиянието на Стриндберг и т.н. Да, естествено, тука има и влияние на Стриндберг, и много голямо влияние на Чехов като атмосфера.

АНДРЕЙ ЧАПРАЗОВ: И Ибсен си има вътре.

АНТОНИЯ КАРАКОСТОВА: И Ибсен.

ВЛАДИМИР КАРАКАШЕВ: Цялата "Морска жена" е вътре.

АНТОНИЯ КАРАКОСТОВА: Междувпрочем писмото на Яворов, което е повод на това как в едно блато пада камък и се разсейват кръговете и стига зловонието и след известно време всичко отново е тихо и нищо не издава това, че е паднал камък в това блато и нищо не остава след падането на този камък. Това е всъщност монологът на Вуйчо Ваньо от Чехов. Почти автентично повторение на текста от самия Яворов.

Така че просто това беше като една реплика.

ВЛАДИМИР КАРАКАШЕВ: Между другото Яворов крайно погрешно

разбира Чехов.

АНДРЕЙ ЧАПРАЗОВ: Абсолютно. Те нямат допирни точки.

АНТОНИЯ КАРАКОСТОВА: Искам да кажа за изпълнението на Иванка Димитрова. Това, което днеска стана и корекцията, която даде зрителната зала, малко поизмести нещата. Тази усмивка, която подразни някои зрители, и може би с основание, се дължи на това, че тя трябваше да дойде като резултат на една прикрита, преодоляна в момента драма, на една преодоляна ситуация. Тя идваше като едно овладяване в тези репетиции. Аз се надявам, че тя ще го върне това нещо.

Аз също смятам, че постиженията, които имаме на Черкелов, на Чапразов, на Джамджиев като един дебют в това нещо, при всички случаи ще останат като един интересен прочит, като един опит за едно съвременно осмисляне и връщане на Яворов закономерно на сцената на този театър.

Още нещо исках да кажа, но може би ще се сетя допълнително.

ПРЕДС. ДИКО ФУЧЕДЖИЕВ: Др. Лекова.

З.А. НИКОЛИНА ЛЕКОВА: Не съм литературовед, нито театровед, но от всички говорещи, които много умно и сериозно взеха отношение към спектакъла, ми се струва, че изпадаме в една крайност на недоверие към произведението на Яворов. Аз също в първите разговори, когато ставаше дума дали "В полите на Витоша" или "Когато гръм удари", че това е една сантиментална семейна драма, дойдох с един страх действително какъв ще бъде спектакълът на нашия театър. Трябва да ви кажа, че гледайки представлението с хубавите и лошите му страни, си дадох сметка, че е трябвало повече да се довери театърът действително на автора.

За това в началото, като гледах, ми даде повод изпълне-

нието на Черкелов и на Чапразов. Без да бъде тяхното изпълнение тривиалното, което сме свикнали да гледаме, виждаме едно дълбоко, сложно присъствие на Черкелов, съвременно присъствие.

И това ме навежда на мисълта, че както и да решим спектакъла - и сатирично-трагедийно, това дълбоко, сериозно присъствие трябва да го има. Затова са много прави всички, които са смутени от решението на някои сцени. Дано съставът има възможност да оправи това решение, защото иначе общото впечатление за мен като публика е, че оскърбяваме Яворов.

Много се говори, бяха много изчерпателни, особено театроведците, и бяха прави в това. Също и мене ме смути, независимо от едно хубаво дебютиране на Емил Джамджиев, някои чисто разголепени и много провлачени решения именно в тази сцена на пианството. Интересно намерена, но недокрай завършена, недокрай динамична, както и сцените между майката и сина. За това другите вече говориха много по-добре от мене.

Струва ми се, че трябва да се използват тези дни по-сериозно, за да се вслушат в забележките, които се направиха, и да се постараят да ги оправят, защото от това спектакълът само ще спечели. Каквито възможности има. Доколкото знам, линията на някои образи е от пет-шест дена променена. Значи е търсено и нещо друго. Да се намери най-верното и най-точното решение. Мислено е за това.

И накрая искам да кажа за поклоните. Изведнъж, без да имат участие тези балкони и врати, актьорите се покланят от тях. Щом не ги използва режисьорът, по-добре да не се покланят.

Когато приемахме декора, ставаше дума, че на тия места ще има някакво развитие на действието. А сега това не играе. То е само бутафория и няма нужда въобще от него. Изненадаха ме тия

поклони, които ги имаше на финала.

АНДРЕЙ ЧАПРАЗОВ: Играят, съвсем леко, но играят.

НИКОЛИНА ЛЕКОВА: Много малко.

Но пак призовавам за по-голямо доверие към автора. Той може да се поднесе много богато и сложно в това решение. Нека се вслушат режисьорът и актьорите в тези забележки.

АНДРЕЙ ЧАПРАЗОВ: Даже когато аз имам успех, не се покланям. Успехът уморява.

МАРГАРИТА ДУПАРИНОВА: Мога ли само нещо да допълня за Добринка. Добринка много хубаво направи този момент, когато казва "не знам". Значи не ѝ липсва разбиране, не ѝ липсва дълбочина, а просто в тази втора част има неузряване ли, не знам какво.

АНДРЕЙ ЧАПРАЗОВ: Абсолютно си права. Тя трябва да бъде вярна на поведението си от първата част. Това е едно жизнено и умно момиче, което отваря очите си за живота и им казва точната истина. Това е цялата работа. То не трябва да умува.

СТЕФАН СЪРБОВ: Тя е истината в пиесата.

АНДРЕЙ ЧАПРАЗОВ: Това го е писал Яворов. Тя не трябва да умува.

ДИМИТЪР КАНУШЕВ: Тя е най-практичното създание.

ПРЕДС. ДИКО ФУЧЕДЖИЕВ: Др. Сава Хашъмов.

З.А. САВА ХАШЪМОВ: Другари, наистина много сериозни и важни неща се казаха и за пиесата, и за избора на театъра на пиесата. Аз определено смятам, че театърът не е сгрешил с избора си на тази пиеса, тъй като първо той зад гърба си има една 12-годишна история на "В полите на Витоша" и повтаряйки това нещо, все пак ще се повтори, каквото и да говорим, каквито и нови решения да има. Театърът ще се повтори. Можеше да се намери и някак

во много, много неочаквано, много смело решение на "В полите на Витоша", но това е вече друг въпрос.

Така че по въпроса за избора на пиесата аз нямам въобще нито съмнения, нито колебания и смятам, че театърът трябва да я има в репертоара си, независимо от годишнината, която ни задължава.

Вторият момент, на който искам да се спра, е следният. На мене лично ми допада изходната точка, от която тръгва режисьорът в работата си върху тази пиеса. Повтарям - изходната точка. Защото аз лично, може би ще се повтора с др. Васил Стефанов, не виждам крайната точка. Аз виждам изходната точка, виждам намеренията, виждам желанието, но в последна сметка аз не виждам в името на какво, за какво и какво в последна сметка казваме на този наш зрител, който тази вечер беше в залата и който беше съвсем разнороден, който ще бъде в друг ден премиерен и който след това ще си върви съвсем по нормалния ред, по нормалния ход.

Дали това е фалшът на едно общество, дали това е фалшът на едно семейство, дали това е, както каза Васил, красивият фалш на един малък затворен кръг, но в последна сметка дали го показваме само е едно, а какво искаме ние да кажем е друг въпрос.

В този смисъл аз бих искал просто с две думи да споделя една моя мисъл за нашия зрител, защото чух, че един наш режисьор не на нашия театър, искам да кажа български режисьор, е казал, че вече театърът при наличието на киното и телевизията отива нещо като филхармония - правите пиеси за 1000-1200-2000 души зрители два или три концерта или две-три представления.

В последна сметка ние трябва да знаем, че играем не за 1000, не за 2000, не за 3000 души, а играем, специално нашият театър, поне за 300-400 хиляди души.

Така че аз лично смятам, че това трябва да ни кара да мислим не само за изходната, но и за крайната точка на нашите търсения, на нашите експерименти.

Повтарям - аз възприемам експеримента като изходна точка, но не мога да го възприема като крайна цел. По-точно не като крайна цел, а като довеждане докрай като резултат.

Ние видяхме преди няколко дни едно представление на Югославския драматичен театър на Бранислав Нушич, в което една сантиментална именно мелодрама на Бранислав Нушич този театър си позволи да превърне в пародия. Но той си позволи да превърне в пародия Нушич, той не си позволи да превърне в пародия примерно Иво Андрич. Така че има малка разлика. Така че когато говорим за пародията и ако тя я има, тя трябва да бъде толкова тънка, колкото е тънка в играта на Чапразов и Черкелов. Определено мога да кажа това.

От тук нататък по линията на актьорската игра на целия спектакъл смятам, че по мое мнение, не ангажирам никого с това, актьорската игра в спектакъла върви по четири линии, точно четири:

По една линия играят Чапразов и Черкелов.

По втора линия играе Иванка Димитрова.

По трета линия играе Емил Джамджиев.

По четвърта линия играе Добринка Станкова.

Това са точно четири линии на актьорска игра в спектакъла. Говоря вече за стила. И смятам, че тези четири линии би трябвало да бъдат обединени около линията, която играят Чапразов и Черкелов. Според мен там могат да бъдат бъдещите търсения, понеже все пак, независимо че нашите приятели критиците ни гледат преди премиерата на спектакъла и след това не, ние ще про-

дължаваме да играем по тази линия, където много тънкото пародирани, много тънката контратрадиция, ако мога така да се изразя, контратрадиция на поставяне на Яворов, която има в намеренията на Пантелеев - повтарям, контратрадиция, но тя е толкова тънка, че не дразни никого и никого няма да се усмихне глупаво или пък да му дойде отвътре някаква смешка.

Бих искал да поздравя нашия млад колега Емил Джамджиев, който наистина прави една сериозна заявка за участие - смешна дума е това "за участие" - за работа и за присъствие в колектива на нашия театър. Седна малка уговорка - че всичко, което прави, би трябвало да бъде малко "по" според мене. Аз самият навремето бях обвиняван много за такива неща. Сигурно и още ще продължава да бъде обвиняван. Малко повече органичност даже и в пародирането. И освен това за малко по-изчистена говорна култура - това, което се каза вече.

Искам да кажа нещо друго. Аз знам, че са му правени бележки отнеговите по-възрастни колеги и са работили по това. Когато трябва да говори свободно, това не значи, че трябва да говори занемарено малко, малко леко занемарено.

Не мога да споделя бележката на Каракашев и на Васил Стефанов за Добринка Станкова. Аз лично смятам, че Добринка Станкова в този спектакъл играе чисто. Тя играе според мене чисто. Друг е въпросът, че може би малко ѝ липсват нюанси.

ВАСИЛ СТЕФАНОВ: Оголено.

САВА ХАШЪМОВ: Да, може би си прав. Оголената същност на образа може би има нужда от нюанси. Но това е въпрос пак на работа и на допълнителни неща.

И всъщност, за да не се повтарям с хората, които говориха преди това, това са общо взето моите бележки и моето горещо

желание спектакълът да се харесва. Повтарям го най-искрено, най-честно. Смятам, че не мога да бъда обвиняван в обратното досега в този театър. Аз бих искал спектакълът да се харесва и вярвам, че ще се харесва, ако на базата на тези приятелски забележки, които направиха всички тази вечер, режисьорът и актьорите обераат това, което на тях им е нужно разбира се и което те искат да направят, защото в последна сметка нищо не може да се наложи.

ПРЕДС. ДИКО ФУЧЕДЖИЕВ: Др. Валя Гиндева.

З.А. ВИОЛЕТА ГИНДЕВА: Първо трябва да кажа, че не съм гледала тази вечерпредставлението, тъй като имах долу на камерната сцена друго представление. Но в последните пет репетиции преди тази вечер следях редовно долу как вървеше спектакълът. Искам да споделя с вас, че на мен решението на Пантелеев ми харесва много и ще ви кажа защо. Защото според мен няма никакъв смисъл да се поставя класика, ако се играе така, както се е играло преди 20 години или преди 100 години.

ПРЕДС. ДИКО ФУЧЕДЖИЕВ: То не може вече.

ВИОЛЕТА ГИНДЕВА: А ако това е Шекспир и т.н. Тази класика трябва да има задължително адрес към съвременния зрител. Задължително! И в този аспект не смятам, че спектакълът отрича Яворов и удря по неговите достойнства като драматург, поет и т.н., като едно голямо име. Между другото искам да споделя, че Яворов е моят любим поет.

Защо ми харесва решението на Пантелеев?

Харесва ми първо, защото то е с една много силна гражданска позиция. Тук вече казаха за това и само за да се присъединя към мнението на хората, които отбелязаха тези неща, ще поясня в какво намирам тази гражданска позиция за интересна и солидна.

В това, че всички тези буржоазни семейства са били с едни лъжедобродетели. И ние от съвременни позиции на хора, живеещи в нашето общество, не можем да приемем тези неща с чисто сърце.

Другото, което ми харесва, е, че Пантелеев спори с позицията на Яворов, че може да бъде направен пиеса от чисто естетически позиции без да са засегнати социалните аспекти на каквито и да било страдания, на каквито и да било характери, на каквито и да било домове - бели, червени, със сламеници, без сламеници и т.н. Не може от чисто естетически позиции да се разсъждава за тези неща. Каквото и да е, не може да се разсъждава чисто от естетически позиции. Те могат да бъдат разглеждани обезателно в комбинация от социални и естетически.

Това е, което ми харесва в позицията на Пантелей.

Сега обаче тук изниква един много сериозен въпрос, за който ние наистина трябва да помислим и който е следният. Не е възможно да се стигне и да се улучи прицелната точка на едно решение, ако то не се изпълнява докрай на живот и смърт с абсолютна убеденост от изпълнителите, от артистите! Не може! Това е азбучна истина. Не може да стигне това като прицелна точка. И ако само един изпълнител от тези пет има съмнение, всичко е загубено. Не повярват ли те, че решението на режисьора е вярно и не го ли приемат те като свое собствено, толкова съмнение да има, всичко е загубено! Затова в момента това решение е така разклатено. Затова! Защото те не вярват!

А когато един артист не вярва в това решение, той трябва да има достойнството да стане и да каже: Извинете, аз не мога да работя в това решение.

Това е един проблем, върху който нашият театър трябва да се замисли много сериозно, защото го има и в други спектакли.

Не е само в този. Каквото и гениално решение да е, когато артистът не го защитава на живот и смърт, то отива на вятъра.

Това е, което исках да кажа.

Искам да благодаря на Пантелей за интересния и съвременния, безкрайно съвременен подход, което за мен е ценно в тази пиеса.

ПРЕДС. ДИЧО ФУЧЕДЖИЕВ: Др. Банчо Банов.

БАНЧО БАНОВ: Мисля, че тук се казаха изключително интересни мисли и отдавна наш съвет не е минавал с едно такова щракане на идеи. Всичко това подсказва, че линията, която е възприета в случая, е правилна - да се търси ново протичане от наши съвременни граждански позиции на класиката.

Бих искал да подчертая, че в тази пиеса Яворов, разбира се под влияние на западни автори - на Ибсен и на Стриндберг разбира се не още овладяно като преминало през българската му чувствителност, се явява като един новатор в нашата драматургия. И ако ние вземем само "Когато гръм удари" без епилога, много лесно можем да решим по линията на съчувствуване на драмата на тези хора и да я възприемем като реална драма. Яворов не случайно пише епилога - за да покаже, че всичко това е фалшиво, че всичко това е не негово, че той не е с тези хора, че той е против тези хора. И тук е силата на новатора Яворов в тази пиеса.

На мене ми се струва, че именно в тази насока, както каза много точно и др. Каракашев, и др. Стефанов, и др. Каракоштова, е силата на режисьора - в отиването му да разкрие тази позиция на реалиста, на безпощадния реалист Яворов.

Тука се постави въпросът за прицелната точка, в която се стреля. Струва ми се, че тука може би все още не е достатъчно изведена в нейната пълна яснота темата за истината. Аз съм

в течение, че др. Пантелеев се е стремил към тази финална точка. Спектакълът все още не е зрял. Той има да зрее тепърва и мисля, че ще зрее, както и Андрей го каза точно, към тази линия, в тази насока, че виждате ли, истината трябва да бъде преди всичко. Това е според мене темата на "Когато гръм удари". И че в буржоазното общество, при буржоазните отношения те не могат да стигнат до тази истина, до която стигаме ние днеска. 20 години тези хора са лъгали, ние виждаме в епилога как те ще продължат да се лъжат и да живеят в тази лъжа, защото все пак лъжата бе основата на щастието, на благоденствието и на добрите отношения в това отричано от Яворов общество.

На мене ми се струва, че спектакълът с цялата му сложност и многоплановост изисква все още, както се загатна от много хора тука, една още по-голяма органика. И от тука ще се получи може би това, което някои колеги тука искат. Все пак тия хора не са виновни за тази своя трагедия. За да се получи това нещо, у режисьора е получен беспощадният реализъм на поета. Ноболката на поета за тези хора - не болката на тези хора, а болката на автора за тези хора - трябва да се получи.

Много трудно е безспорно. На мене ми се струва, че ще се получи, когато се стигне до една абсолютна органика в тези ситуации. Но и към този поетически вик. И когато др. Дупаринава говори за вика на Яворов, това не е вик на героите на Яворов, това е вик на самия Яворов.

Аз това виждам.

ПРЕДС. ДИКО ФУЧЕДЖИЕВ: Друг иска ли да се изкаже? Няма. Тогава има думата режисьорът.

ПАНТЕЛЪЙ ПАНТЕЛЕЕВ: Бих казал, и това отекчи някои хора с които работех, че дълго се придвижвах към спектакъла и не знам как ще го направя, ако го правя пак. Бих го направил с удоволствие още веднъж, не сега разбира се.

Мисля, че пиесата не е сложна, мисля, че е сложен Яворов. Той е неимоверно сложен, а пиесата е проста като замисъл даже негов. Той не знае какво прави, както се случва със всички гени понякога.

Яворов е сложен в пиесата с това, че тя е последното нещо, което той оставя като значително произведение. То съвпада и с един период от неговия живот, който е живот на едно пълно разочарование абсолютно от всичко. Няма вяра в Македония. Това е една безсмислица. Той го казва сам в писмата си. Ние се пълчим с това тежко на тоя народ, в името на който ние тръгваме да изявяваме собствената си личност, а той е открил в себе си, вероятно в македонствованията си, не отиването заради идеята, колкото заради личната изява.

Загинала е вярата в социализма. Това трябва да ни е абсолютно ясно. Загинала е вярата в любовта. Това също трябва да ни е ясно. В пиесата в трето действие - аз съм тръгнал от там - има една реплика, нещо, до което Олга се опитва да достигне.

Аз мисля, че нещата са много прости. Имах една учителка, която ми казваше: Главното кое е, казва Попович - "Хората трябва да имат какво? Не знам," казва Олга. Яворов също казва не знам. Не знам какво трябва да имат. Ако той знаеше, той нямаше да се самоубие. В това отношение трябва да ни е абсолютно ясно и няма какво да си правим никакви илюзии.

Когато аз се опитах сам да намеря кое е главното, за да могат хората да имат какво - оставям на вас да си го мислите,

аз също не знам. Това мога да ви го кажа определено. Когато той не знае, аз мога също спокойно да кажа след него, че и аз не знам. В това, което правя, аз винаги съм бил достатъчно честен. Аз не мога да се крия зад никакви илюзии, зад никакви парадокси и зад никакви цитати.

Аз мога само да кажа, че не е това, което имат тези хора, че така не може да се живее. И аз мисля, че казвам, поне съм се мъчил да кажа.

Мисля, че в тази пиеса за Яворов, както за всеки голям творец, за него идеите винаги се застъпват като че ли и той иска да разбере в какво е смисълът на съществуването. Във всеки творец, във всяко произведение, във всеки голям творец той се опитва да постави отново въпроса в какво е смисъла на съществуването, в какво е изходът, в какво е щастието, в какво се състои то. И тука това е един болезнено мъчителен въпрос за него. Той е бил през целия си живот жестоко дисхармоничен. Той казва добро и зло, една едничка дума, защото той се е ужасявал от злото у себе си, така както го е третирал, според него то е било зло, според мене то е било човешкото зло, което всеки от нас носи. И той се е опитал като че ли да разбере отново, по един много по-философски начин, т.е. много по-сериозно, задавайки си въпроса, отколкото в "В полите на Витоша", в какво е смисълът на хармонията, в кое е, в това, което Попович казва. Затова съм се стремил към едно търсене на една хармония привидна, т.е. привидна за нас, но за Попович тя не е привидна. И според мен той би трябвало да вярва в това, че хармонията е в това, което той предлага - тя е в някакво сливане с природата, в едно продължаване на човешкия живот, който е вечен, в красивата музика, в това, че всички ние можем да говорим красиво без да викаме, зато

ва не желая актьорите да викат никъде, в това, че ние можем да се усмихваме, когато си говорим мръсни неща, в това, че ние всички сме егоисти и мисля, че всички са егоисти, и всеки е обладан от нещо, което си е негово и което той си носи непрекъснато и което го занимава и заради което той не вижда онова, което става у другите.

По линията на това съм търсил едно непрекъснато разминаване между героите в пиесата. Тогава, когато единият иска да обича, другият хърка. Тогава, когато той се сети, че трябва да обича, оня си отива. Тогава, когато вече Витанов може би иска нещо от Бистра, тя не ще, защото е минало нещо в това непрекъснато разминаване на съдбите, а това е и животът на Яворов - а, а ще го уловиш това, което е, а то се изплъзва. Това е отчуждение в съвременния смисъл на думата, което много ни занимава и което според мен не е понятие на запада, а е наше съвременно понятие на човека, въпреки че у нас, слава богу, все още е по-слабо развито, без обаче аз да вярвам, че ние ще го подминем.

Тези въпроси ме занимават чисто граждански и толкова, колкото един творец, за какъвто аз се смятам, независимо от по-малките си възможности, отколкото има тука в Националния театър. ~~Аз~~ също съм длъжен да откликвам на тях така да се каже.

Аз не съм искал от актьорите никъде да правят пародия. Пародията аз съм искал да я правя сам като режисура. Тя трябва да се получи според мене на базата на безкрайната органика на всички. Нелепо е всичко, но те не знаят, че е нелепо и в това е ужасната работа. Те не знаят и те не бива да знаят, че това е нелепо. Напротив, те трябва да смятат, че точно така трябва да бъде. И те искрено се стремят да разнищат за себе си проблемите и да стигнат до някакво щастие, така както се стреми и са-

мият Яворов. Но те не могат.

Някои казват, че ние можем. Аз не мога. Може би вие можете.

Мисля, че в това отношение тази единствена репетиция, която ни остава, тя е само от един час, тъй като утре от 10 часа отново имаме среща с публиката, която мисля, че е по-полезна за актьорите сега, бихме могли да я използваме само за това – само искреност в това, което се прави на сцената. Искреност! Но това аз от никого не съм го неискал. Никога ^{не} съм го неискал и мисля, че то е в най-добрите традиции на Академичния театър, в който аз имам удоволствието да гостувам.

Искам накрая да изкажа своята благодарност за високата чест, която Академичният театър ми прави за втори път да ме покани тука, за актьорите, с които имах възможност да работя, от което мисля, че въпреки нашите не много в унисон движения и размишления, това е естествено. – един такъв прочит на Яворов.

Но пак ви казвам – Яворов е Яворов, Яворов и Яворов, Яворов! /Прознася го с различна интонация/ Славейков е казал: За мене той е една психологическа енигма. Става дума за Пенчо Славейков. Според мене той си остава такава енигма и сега. Вероятно това, което правим сега, си има всичките неуспехи и несполуки на един опит. Аз самият за себе си го смятам за един опит. Това е първата ми среща с този автор. Надявам се, че пак ще има възможност да се срещна с него.

Благодаря много искрено за всичко, което казахте. Мисля че то за всеки от вас отговаря на неговото разбиране за поета и така трябва да бъде. Това показва само колко той е различен и голям.

Още веднъж искам да благодаря на актьорите, с които ра-

ботих, да подчертая присъствието на младите хора в спектакъла, които, естествено поставени до такива колоси на нашия театър, каквито са Черкелов и Чапразов, трябва да имате предвид, че не им е лесно да стоят до тях. Вероятно със същите резултати, поставени при други партньори, те биха избуяли и биха направили много по-силно впечатление, отколкото тука, където те като че ли...

АНДРЕЙ ЧАПРАЗОВ: Те и сега избуяват.

ВАСИЛ СТЕФАНОВ: Може ли един въпрос, много дребен. Тези четири абажура, които влизат в началото на спектакъла, за мен са някакви символи. Защо остават да горят в края?

ПАНТЕЛЕЙ ПАНТЕЛЕЕВ: Те остават да горят не като символ, а остават да горят просто защото вече никой не се сеща за това, че вече е ден и вече се съмня и така остават да светят и лампите и прозорците, и всичко.

АНДРЕЙ ЧАПРАЗОВ: Не им е до абажурите, бе Василе.

ПРЕДС. ДИКО ФУЧЕДЖИЕВ: Не, Васил иска да каже, че някой от абажурите трябваше да угасне. Поне така предполагам.

ВАСИЛ СТЕФАНОВ: Аз очаквах, че тези абажури ще бъдат символи на нещо, както са поставени в тези ниши.

ПРЕДС. ДИКО ФУЧЕДЖИЕВ: За всяка душа има по един.

ВАСИЛ СТЕФАНОВ: За мене това са някои може би гробници или дявол знае какво. Но пушката като се закачи, искам да стреля. Аз очаквах, че ще стане нещо с тези абажури, които са за мене с символ на тези четири души, петият е изгонен.

Какво става с тях?

ПАНТЕЛЕЙ ПАНТЕЛЕЕВ: Да, така съм ги въвел. Те остават да светят.

АНДРЕЙ ЧАПРАЗОВ: Васил е прав в това, че тези четири абажура трябва да угаснат. Това е един хубав акцент.

ВАСИЛ СТЕФАНОВ: Искам да се завърши образът.

ВЛАДИМИР КАРАКАШЕВ: Листите, които падат, това пародия на Сатиричния театър ли е или е просто в спектакъла?

СЛАВКА СЛАВОВА: Или гугутки трябва да гугукат, или листе трябва да падат.

ВАСИЛ СТЕФАНОВ: Напролет листата падат, това е вярно.

АНДРЕЙ ЧАПРАЗОВ: Ама това не са гугутки, това са гълъби.

СЛАВКА СЛАВОВА: Не, гугутки са.

ВИОЛЕТА ГИНДЕВА: Гугутки са. Аз разбирам от птици. Те и сега гугукат.

ЗАКЛЮЧИТЕЛНО ИЗКАЗВАНЕ

З.Д.К. ДИКО ФУЧЕДЖИЕВ: Тука аудиторията беше доста противоречива във всичките си съждения и мисли, имаше много различия и моята задача е усложнена и утежнена от това разбира се.

Искам да направя едно пояснение. В началото, когато апострофирах да не се сравнява Яворов с Достоевски, не исках да кажа че задачата на др. Филипов е лесна да направи "Унижените и оскъргбените", пък на него е трудна, защото нещата са различни. Разбира се, когато опре въпросът сериозно да мерим нещата, трябва да кажем, че силата на големия Яворов е в поезията, Яворов е голям в поезията, както Йордан Йовков е голям в своята проза, а не е нито в "Боряна", нито в "Албена" или поне в такава степен. Нещата си имат едно степенуване, един приоритет във всички случаи, с което аз не искам да омаловажа тука и да кажа друго. Иначе нямаше да се съгласим и да приемем да правим тази постановка.

Макар че, откровено казано, ако нямаше такава годишнина,

едва ли сега, аз специално като човек, комуто е възложено ръководството на този театър, щях да се ориентирам точно към тази пиеса. Това го казвам искрено. То не засяга нито творчеството на Яворов, нито нищо. Това е въпрос на степенуване, на търсене на нещата, които са най-директно насочени към това, което трябва да бъде задача на този театър, и т.н.

Когато се прави и когато се гледа една пиеса на Яворов или на който и да е от нашите класици, почитаемата публика, която присъствава и тука, винаги прави сравнения и със свои стари впечатления от същата пиеса или от други пиеси на същия автор. Случаят с 12-годишните представления на "В полите на Витоша" е много съществен, много важен. Той без съмнение въздейства върху сетивата и върху чувствата на всички нас, които присъствавам тука, когато гледаме една нова постановка на произведение на Яворов, независимо от това дали е постановка на същата пиеса или на друга пиеса. Това си има своето значение.

В същото време ние следва да бъдем и в голяма степен реалисти, защото така, както преди 20 години се е поставяла "В полите на Витоша", сега не може да се постави. Ние трябва при всички случаи да имаме предвид тази динамична промяна в сетивността на хората, в отношенията на хората към литературните факти и към литературната история и тяхното тълкуване в определено време, за да ни стане ясна цялата дълбочина и същност на израза на новия прочит.

Ние тука направихме една постановка на "Големанов", която, знаете, че е в един сатиричен план. Известно е, че Ст. Л. Костов не е писал сатири, той е писал комедии, той е комедиограф, при това известен комедиограф. Това беше така да се каже новият прочит, което беше отбелязано и от почитаемата критика,

на "Големанов" от Костов.

Когато говорим за нов прочит, ние очевидно имаме пред вид и определен експериментаторски подход към фактите от нашата литература и драматургия в случая.

Друг е въпросът, че за мен като човек, възглавяващ този театър, че тука експериментаторството, особено на голямата сцена, не е много желателно. Този театър е с доста определени задачи и той трябва да работи с много категорични стойности, по много категоричен реалистичен начин трябва да ги поставя. И аз бих казал, че е по-желателно ние да вървим на тези експерименти на камерната сцена, която до голяма степен съществува с такава цел, а на голямата сцена да работим с голямата драматургия - национална и чуждестранна, с един по-стабилен подход.

Ние не можем да не се съобразяваме и с това, което е публиката на този театър, и с това, което тя очаква от него. Защото аз имах възможността да констатирам, че някои хора от публиката не бяха доволни, което не се отнася само до публиката но и до част от хората, които говориха тука на художествения съвет. Въпреки че според мен до голяма степен се касае до едно недоволство, което се състои в разминаването с една определена представа за Яворов или конкретно занеговата драматургия или още по-конкретно за една пиеса, и това, което изведнъж един друг режисьор и един друг актьорски състав ни показва насцената.

В такъв смисъл, аз смятам, че хората, които говориха тук като хора мислещи, интелектуалци, имат своите основания, но ние трябва да търсим това, което е основанието за този театър.

И в тази посока преди всичко аз искам да отбележа, че нещата не са изведени докрай. Тука това беше казано от няколко души. Не са достатъчно ясни. Наистина има едно разностилие в

актьорската игра.

Аз за Добринка Станкова бих казал с израза на Савата, че тя играе чисто по автора, може би малко оголено, но не е най-тежкият случай.

Нямам никакви бележки върху играта на Чапразов и Черкелов.

Искам също да изразя удоволствието си от това, което видях в Емил Джамджиев . Изобщо Емил Джамджиев е много артистичен, което съм имал възможност да го констатирам и от други неща, които съм гледал.

По ме озадачава образът, който прави Иванка Димитрова, който за мен е твърде енигматичен, нещата както са изведени до финала. И струва ми се, че режисьорът, колкото малко време има разбира се не се касае само до утрешната репетиция и до премиерата - и това, с което той се съгласи, следва да положи усилия да поизчисти нещата, да се промени малко темпото на представлението, да се сгъсти, защото особено в първата част има една голяма мудност, която направо се чувства.

Освен това не се чува. Аз седях на шестия ред, наистина съм малко глух, но редица неща не чух, избягаха ми. На мене ми се и оплакаха някои хора, че не се чува.

ВИОЛЕТА ГИНДЕВА: Тихо говори.

ОБАЖДАТ СЕ: Тихо говори.

ПРЕДС. ДИКО ФУЧЕДЖИЕВ: В това отношение има една камерност малко.

ВИОЛЕТА ГИНДЕВА: Трябва да е малко по-силно.

ПРЕДС. ДИКО ФУЧЕДЖИЕВ: Представлението е малко камерно така да се каже в това отношение. И моля, особено темпото в първата част, да се има предвид това.

АНДРЕЙ ЧАПРАЗОВ: Правилно го каза - темпата и страстността на говора.

ПРЕДС. ДИКО ФУЧЕДЖИЕВ: И второ, да се повдигне малко звукът така да се каже, защото иначе голяма част от хората назад наистина няма да чуват.

ДИМИТЪР КАНУШЕВ: Аз слушах на първия балкон, понеже закъснях, в залата слушаха внимателно, но с известно напрежение мисля.

ПРЕДС. ДИКО ФУЧЕДЖИЕВ: Да, с напрежение.

АНДРЕЙ ЧАПРАЗОВ: Това лесно може да се избегне.

ПРЕДС. ДИКО ФУЧЕДЖИЕВ: Да, очевидно по тези неща трябва веднага да се направи каквото е необходимо да се коригират.

Очевидно литературното бюро трябва да огледа нещата и на утрешната репетиция, и на премиерата. Да не приемаме така да се каже, че работата е приключена. И във всички тези посоки, в които е възможно, да има намеса. Трудно е да кажем тази намеса да стане във всички пожелания, които бяха изказани тука, но така или иначе могат да се оформят тези пожелания и да се работи, за да се изведат нещата до една степен, която е най-желателна за нашия театър.

Друго нямам.

Закривам заседанието.

/Закрито в 23,57 часа/

ПРЕДСЕДАТЕЛ:

/з.д.к. Д. Фучеджиев/

Стенограф:

/Л. Лазов/